

Skvallret som språkets grund

Vårt pratande går ut på att plocka löss. Olav Wiström berättar om de senaste biologiska rönen.

I en nyutkommen bok presenterar den brittiske psykologen och antropologen Robin Dunbar en del intressanta idéer om språkets uppkomst. Detta utifrån ett evolutionsbiologiskt perspektiv.

Antropologi

Robin Dunbar
Samvaro, skvallret
och språkets uppkomst
Öv: Ia Lind
Norstedts, 1997

Människans hjärna är nio gånger större än vad man skulle förvänta sig hos däggdjur med vår kroppsvikt. Trots att den bara utgör två procent av vikten förbrukar den 20 procent av all energi som tillförs kroppen. Dunbar jämförde hjärnans storlek hos apor och människor på deras sociala grupper och fann ett positivt samband.

Våra närmaste släktingar chimpanseerna lever i grupper om maxi-

malt 50 individer som styrs av en ledarhane. Våra tidigaste anfäder levde i grupper om ungefär 150 individer, antalet är detsamma som i dagens metropoler eller i Främre Asiens bondbyar för 5 000 år sedan. Fler relationer av ett bestämt djup förmår inte den mänskliga hjärnan att upprätthålla. Att vi sedan kan vara ytligt bekanta med ett par tusen personer är en annan sak.

Varför behöver vi en så stor hjärna? Skälet är – hävdar Dunbar – att vi måste kunna hantera de intriger och konflikter som uppstår i den sociala gruppen. Machiavellisk intelligens som det kallas. Framgångsrik blir den som lyckas lura andra samtidigt som han undviker att själv bli lurad. Både i apornas och människornas värld är det upplagt för raffinerade bedrägerier.

Komplotter på apberget

Ett exempel: Den unge chimpanshannen Luit besegrar den ärrade veteranen Veroen som därigenom förlorar sina parningsprivilegier till Luit. Men det är bara början. En annan ung hane, Nikkie, kommer fram till att även han kan besegra Veroen. Denne blir nedpetad till tredje plats och går

miste om samtliga privilegier. Då får han en snilleblxt. I stället för att tjura och hänga med huvudet ingår den gamle hannen en allians med Nikkie. På egen hand kan Nikkie inte detronisera Luit, däremot tillsammans med Veroen.

Resultatet blir en ny rangordning: Nikkie befinner sig i toppen, Veroen på andra plats och Luit på en förmädlig tredje.

Varför behöver vi en så stor hjärna? Vi måste kunna hantera de intriger och konflikter som uppstår i den sociala gruppen.

Nu kommer det stora bedrägeriet. Veroen börjar para sig med honom. Nikkie blir kränkt och ger honom ett kok stryk men den gamle hannen bidar sin tid. När Nikkie och Luit sedan börjar slåss sitter han med armarna i kors och vägrar hjälpa bundsförvanten Nikkie. Denne riskerar att förlora allt om han inte blir sams med Veroen och tvingas tygla sin svartsjuka. Det slutar med att den listige gamle hannen kan para sig med åtminstone några honor.

Apornas putsning av varandra gäller inte bara hygien. Putsningen är ett uttryck för vänskap och lojalitet. De sociala sambanden stärks. Vissa arter avsätter hela 20 procent av sin tid åt ett ömsesidigt plockande och putsande. En putsningspartner förtjänar extra uppmärksamhet, det är något visst med denne. Han bör stödjas om han hamnar i knipa. Däremot är det ingen idé att hjälpa honom om situationen blir så farlig att bägge åker på stryk.

Men om man blir osams? Då måste man be om ursäkt så fort som möjligt. Det sker genom att man putsar och pillar på varandra. Dock – endast djur vars vänskap är av gammalt datum putsar varandra regelbundet. Ett långvarigt ömsesidigt pillande är förbehållet nära och kära kamrater. Ytliga bekanta i flocken putsas kortvarigt och halvhjärtat.

Ömhet och primater.
Chimpansen Maggie pysslar om giraffen Megan på en djurpark i Vallejo, Kalifornien. Foto: Charlotte Fiorito/AP/Pressens Bild

Putsningen är lustfylld. Den stimulerar produktionen av kroppsegna opiater, endorfiner. Hög puls och tecken på yttre stress minskar. Ibland somnar aporna under det milda narkotikaruset.

Putsning med ord

Vi människor skulle behöva ägna bortåt 40 procent av vår vakna tid åt att putsa, smeka och pillar om vi gick in för att stärka vänskapsbanden den vägen. I stället ägnar vi oss åt verbal putsning och kan då putsa desto fler. I informella samtalsgrupper avsätter människan två tredjedelar av samtaltiden åt sociala ämnen: Personliga relationer, sympatier och anti-patier – skvallret kort och gott. Det gäller att hålla uppsikt över och även påverka såväl sitt eget som andras anseende. Dunbars tes lyder

i komprimerat skick att språket uppkom för att vi ska få möjlighet att skvallra.

Två tredjedelar av det vi säger förmedlas emellertid med icke-verbala signaler. När nya relationer inleds är ögonkontakt av största vikt. Särskilt för kvinnor, säger Dunbar. Att flirta i baren är en gammal primatvana. Men det duger inte att bara snacka, mannen bör dessutom ha underhållningstalang. Det gäller att få kvinnor att skratta, ty leenden och skratt dränker hjärnan med endorfiner. Det är lätt för miljönärer och berömdheter i alla åldrar att dra till sig vackra kvinnor. Numera premierar dock kvinnor också andra kvaliteter. Förmödligen gör vi kloka i att satsa på att byta blöjor än att dra vitars, deklamera och sjunga, menar Dunbar vemodigt.

OLAV WISTRÖM

Amnesi i Amnesty

Amnestys nytillsatta generalsekreterare Ann-Marie Orlor är polischef. Som sådan har hon utträtt sig för att flyktmuggling ska bestraffas. Amnesty intar motsatt ståndpunkt.

Mediavinkel

I DN-kroniken 9/2 ondgör sig en viss Sverker Lenas över att Orlor menat sig inte uttrycka personliga åsikter i ämbetsutövningen. "Vad menar hon?" skriver Lenas. "Fattar svenska polischefer beslut utan grund i någon åsikt?"

För 20 år sedan hade inte något så dumt passerat redaktionsgranskning. För 40 år sedan

hade ingen med någon styrfart i knoppen ens tänkt det. Naturligtvis håller Orlor isär ämbetsutövning och personliga åsikter. I jobbet ska hon följa lag och förordning och ha landets övergripande intressen för ögonen, inte Amnestys. Det är demokratiens tumregel, liksom.

Också som generalsekreterare i Amnesty måste hon skilja på sina personliga åsikter och organisationens, som mellan ärmötena uttrycks av styrelsen, eller dess majoritet. Lenas (och en del Amnestymedlemmars) syn på älsktsfriheten brukar vanligen leda till att folk hamnar i läger, inte att de tar sig ur dem.

KLAS HELMUT FASAN

Det månglas historia

Varför syssla med vetenskap när det är vulgärhistoria som ger storkovan? frågar sig Folke Schimanski.

Stéphane Courtois och Wiesenthalcentrat i Wien.

Goldhagen har velat hävda att holocaust är resultatet av ett genetiskt fel hos tyska folket och har kritiserats sönder och samman av historiker, inklusive judiska, som vet bättre.

Zaremba har velat göra steriliseringsvägen i Sverige till kännetecknet för den tid då folkhemmet byggdes, vilket lett till att omvärldens illusioner om den svenska välfärdsstaten fått ett grundskott. Samtidigt har han skummat grädden av en kvinnlig historikers avhandling, som i bokform kommer ut först i vår.

Courtois har gett ut en antologi i höstas i Frankrike där han hävdar att kommunisterna tog käl på betydligt fler människor än nazisterna: Den etniska genociden ersattes bara av en klassgenocid. Courtois gör detta med en fanatism som fick två av hans medförfattare att protestera mot den makabla och platta likmatematik som Courtois bedriver.

Simon Wiesenthalcentret har slutligen deltagit i det rådande skallet på de guldsamlade schweizarna och fått folk att tro, att man i detta superdemokratiska land under kriget upprättade jude-läger som inte stod nazisternas

efter. Detta är inte sant: Schweiz stod inför problemet att härbergära tusentals judar och en del av dem hamnade förvisso på arbetsläger med hårda arbetsförhållanden och antisemitiska lägerchefer.

Men det var snarare undantag än regel, vilket visas av insändarstormen i Neue Zürcher Zeitung mot Wiesenthal av judar som sedan slagit sig ner i Schweiz. Istället känner dessa flyktingar stor tacksamhet mot schweiziska medborgare för deras uppföring under kriget. En av insändarna menar rentav att just krigsåren i Schweiz tillhörde hans lyckligaste minnen.

Det finns en rad återkommande kännetecken för historiska "avslöjare" av Goldhagens sort. Deras förenklingar och tillspekningar är om inte annat *medienvirksam*, påståendena får stora rubriker och sprids världen över. Upplagorna når sexsiffriga tal. Typiskt är också att de rider på andra, seriösa forskares rön som de selekterat hårt. Genomgående suges deras pamfletter in i den löpande samtidsdebatten där de nyttjas som tillhyggen.

Sedan kommer mer eller mindre snabbt en motreaktion där kunniga historiker, inte minst de som blivit exploaterade, försöker nyansera och komplicera bilden. Men de tjänar inte storkovan på upplageframgångar och klokhetens röst hörs mindre väl.

När historieintresset exploateras av sådana som Goldhagen kan man bara utropa: För historie-förenkling bevara oss, milde Herre Gud!

FOLKE SCHIMANSKI

Farliga förenklingar

Men stackars Herman har fått sin beskärda kritik och det finns ingen anledning att skjuta på sittande fågel. Hans avsikter är i stort sett hedervärda, han vill bereda god läsning och stimulera det allmänna historieintresset om än icke folks kritiska förmåga. Det finns en mindre harmlös typ av historie-förenkling som kan exemplifieras med namnen Daniel Goldhagen, Maciej Zaremba,